

РАВНИ КОТАРИ – У ФУНКЦИЈИ ТУРИЗМА ЗАДРА RAVNI KOTARI – IN THE FUNCTION OF ZADAR'S TOURISM

Денис Амбруш¹

Прегледни рад
DOI: 10.5937/EKO-ENG24023A

АПСТРАКТ

У макроеоморфолошкој регији СЗ Далмације смјештена је мезоеоморфолошка регија Равних котара, као подручје у Хрватској које се налази: између Буковице на сјевероистоку, задарско - биоградскога приморја на југозападу, те ријеке Крке и Прокљанскога језера на југоистоку. Тако је у залеђу и заобалном дијелу Задарске жупаније оно одређено као подручје од осам јединица локалне самоуправе (град Бенковац и седам опћина) које уједно обухваћа пространо флишно подручје (најплоднији дио Далмације). У раду су приказани основни елементи који су кључни потенцијал за унапређења функције туризма Задра: туристичка понуда, природне атракције, плодна подручја, културне знаменитости и остало. До сада је туризам просторно и временски био ограничен уз источну Јадранску обалу тијekom неколико љетних мјесеци уз стални раст долазака и ноћења. С друге стране, у значајном потенцијалу руралних простора, који обухваћају више од 90 % површине Хрватске, истовремено се у њима данас одвија тек око 5 % туристичког промета. Допринос у рјешавању проблема, као стања и могућности развоја туризма у руралној регији, је свеукупна ревалоризација цјеловитог урбаног и субурбаног простора с обзиром на туристичке активности с рецентним обиљежјем доминантне господарске гране града Задра. У циљу уважавања свакодневнице и њених животних процеса, ово истраживање обухваћа и нуди нове приједлоге развоја туристичких активности у склопу просторног развоја града и регије.

Кључне ријечи: *Равни котари, град Задар, туризам, просторно планирање*

---

¹Доцент др сц; дипл.инж.арх; Свеучилиште у Ријеци, Грађевински факултет; ORCID: 0000-0002-8721-3783

ABSTRACT

The geomorphological mesoregion of Ravni Kotari is located in the geomorphological macroregion of NW Dalmatia; it is an area in Croatia situated between Bukovica to the northeast, the Zadar–Biograd littoral to the southwest, and the Krka River and Lake Prokljan to the southeast. In the hinterland and coastal part of the Zadar County, it is defined as an area comprising eight local self-government units (town of Benkovac and seven municipalities), which also includes a vast flysch area (the most fertile part of Dalmatia). The paper presents the basic elements that represent the key potential for improving the function of tourism in Zadar: tourist offer, natural attractions, fertile areas, cultural landmarks and more. Tourism has so far been spatially and temporally restricted to the eastern Adriatic coast during the summer months, with a continuous increase in arrivals and overnight stays. On the other hand, rural areas, which cover more than 90% of Croatia's surface, have significant potential – only about 5% of tourist traffic currently takes place there. Overall reevaluation of the entire urban and suburban area in terms of tourist activities, with tourism being the dominant economic sector of the city of Zadar in recent years, contributes to solving the problems in terms of the status and possibilities of tourism development in the rural region. In order to respect everyday life and related processes, this research encompasses and offers new proposals for the development of tourist activities as part of the spatial development of the city and region.

Key words: *Ravni kotari, The city of Zadar, tourism, spatial planning*

УВОД

У макрогеоморфолошкој регији СЗ Далмације смјештена је мезогеоморфолошка регија Равних котара, као подручје у Републици Хрватској које се налази: између Буковице на сјевероистоку, задарско - биоградскога приморја на југозападу, те ријеке Крке и Прокљанскога језера на југоистоку. (Магаш, Радош) [1] Равнокотарски простор одређен је као подручје дијела Задарске жупаније од осам јединица локалне самоуправе (град Бенковац и седам опћина) које уједно обухваћа пространо флишно подручје. Равни котари најплоднији су дио далматинског приморја премрежен насељима (села и засеоци) аутентичне руралне архитектуре. У раду су приказани основни елементи који су кључни потенцијал за унапређења функције туризма Задра: туристичка понуда, природне атракције, плодна подручја, културне знаменитости и остало. У главне обрадиве површине припадају: Надинско блато, Вранско језеро, те ниске и благо валовите заравни нагнуте према Нинском и Љубачком уљеву. [2]

Карактеризира их превладавајући борани рељеф, односно низови изражених удолина и узвисина с активним изражајем климатских модификатора: надморске висине, претежно југо - западног нагиба падина (Сл. 1), те специфичне експозиције падина у међуодносу с удаљености од мора (маритимност и континенталност).

У развијеном и касном средњем вијеку највећи се дио Равних котара налазио у саставу комуна Нина, Шибеника и Задра. Доласком под власт Млетачке Републике почетком 15. ст. било је обновљено много старих утврда. У 15. и 16. ст. већи дио тога краја припао је Османлијама те је, једнако као и мањи дио који је остао под млетачком управом, представљао гранично подручје између млетачког и османскога територија. Након аустро-турских ратова на пријелому 18. ст. равнокотарски је крај ушао у састав Хабсбуршке Монархије. Пошто је 1812. постао сједиштем општине, Бенковац се развио у јако трговачко, а у 20. ст. и индустријско средиште тога краја. [2] Проматрањем регионалне језгре, (Милић) [3] констатира да: Задар, либурнијски Иадер или Јадер, има преантичку насеобинску повијест. На либурнијском градинском слоју настао је нови град, у цијелости изграђен по правилима римске урбанистике. У раном средњем вијеку, град је разорен готово до темеља тако да од античких грађевина, осим дијела обрамбеног градског зида није остало готово ништа. Насупрот томе, сачувана је готово у цијелости градска улична мрежа, која слиједи античке трасе „*urbs quadratae*“. Као главни град Аустријске Далмације, Задар живи као и у млетачком времену као главно административно и културно средиште. У 20 ст. и Првом св. рату збила се талијанска анексија 1918. Настављена је девастација бомбардирањем повијесне језгре у Другом св. рату када је разорено 80 % града. Град се поступно обнавља да би тијеком 60-их и 70-их год. 20 ст. на полуотоку Пунтамика започео развој туризма, који с временом доживљава стреловиту експанзију. [3] Данас су Равни котари туристичка дестинација у успону с новим планираним активности као кључним елементима за ширење туристичке понуде.

СВЕУКУПНА РЕВАЛОРИЗАЦИЈА УРБАНОГА И СУБУРБАНОГА ПОДРУЧЈА

До сада је туризам, у Републици Хрватској просторно и временски био ограничен уз источну Јадранску обалу тијеком неколико љетних мјесеци уз стални раст долазака и ноћења. С друге стране, у значајном потенцијалу руралних простора, који обухваћају више од 90 % територија, истовремено се у њима данас одвија тек око 5 % туристичког промета.

Допринос у рјешавању проблема, као стања и могућности развоја туризма у руралној регији, је свеукупна ревалоризација цјеловитог урбаног и субурбаног простора с обзиром на туристичке активности као рецентним индикатором доминантне господарске гране града Задра. У циљу уважавања свакодневнице и њених животних процеса, ово истраживање обухваћа и нове приједлоге развоја туристичких активности у склопу просторног развоја града и регије. Регија, као просторна и временска категорија, (Тошић) [4] обликована у интеракцији природа – друштво, је фундамент географије. Географску регију чини јединство природног и културног пејсажа, односно јединство природногеографске и културно – повијесне регије. Регијама је заједничко и да сваку од њих, без обзира на величину и садржај, чини неколико мањих цјелина: језгра, периферија, зона амбиваленције и граница. (Блаће, наведено у Hoekveld-Meijer; Claval; Fürst-Bjelis) [5] „Језгра је дио регије у којем су обиљежја која ту регију одређују најизраженија, имају највеће вриједности. Периферија се наслања на језгру и ту вриједности појава опадају и осјетно су мање. У зонама амбиваленције преклапају се утјецаји матичне те једне или више сусједних регија због чега те цјелине имају обиљежја свих наведених регија. Границе регија ријетко су јасно одређене, углавном је ријеч о ширем пријелазном простору гдје се испреплећу утјецаји околних подручја.“ [5] Подручје истраживачког обухвата је динамичка цјелина, као нужна нова јединица просторног планирања Равних котара, чије се карактеристике мијењају у времену. (Сл. 2) Потребе просторног планирања, за истражено подручје територија су: веће судјеловање у развоју, деконцентрација урбаних средина Задра и Шибеника, с новим допунским стварањем израженијих секундарних центара, те просторно планска оријентација према новим половима развоја. Данас су Равни котари највећи потенцијал Далмације за одрживи развој сукладно одредницама еуропских развојних политика. [6] Сагледано је како је опћа знанствена метода, прихватљива на будућем истраживању равнокотарске територије: „Метода дедукције, је примјењива у регионалној географији, детерминирања регионалних структура и процеса који доводе до диференцирања географског простора. Појашњење појава и процеса који хомогенизирају или диференцирају регионалне структуре, регионалне системе и асоцијације.“ (Тошић) [4]

Јер истражено је да је то крај који у себи уједно уједињује равничарску пољопривредну производњу са спремницима питке воде уз приобални морски појас као јединствена просторна јединица развоја и опстанка једног територија. Која надасве има у себи пуни потенцијал отпорности, одрживости и самодостатности.

Неке евидентирани спознајне аномалије и негативне конотације су: негативни демографски трендови постају све већи ограничавајући фактор господарскога раста, затим неконкурентна примјењена технологија у 21. ст., производња хране од претежно традиционалних према профитабилнијим производима и доминантна искуствена примјена едукације у пољопривреди код локалнога становништва. Насупрот томе евидентан је развојни потенцијал који се очитује унутар традиционалне мреже насеља затеченог карактера који не досеже потребну савремену разину просјека уређености и опремљености насеља и околних земљишта за обраду. Свакако треба поставити питање о томе тко је одговоран и тко је могао другачије поставити ствари у истраженом предјелу за изражену субстандардност, цјелокупно сагледиву, након десетогодишњег циклусног развојног раздобља Републике Хрватске као пуноправне чланице Еуропске уније. Ради свеобухватнијега схваћања овога истраживања наводе се још неки теоретски успостављени односи између центра и периферије. Док проматрањем са становишта повезивања система центара (Јефтић, наведено у Friedmann) [7] закључује да између центра и периферије постоји одређен повијесно-географски континуитет који има економску конотацију, односно четири еволутивне фазе кроз које пролази свако друштво током развоја и гдје свакој фази одговара одређен облик просторне организације у оквиру националне територије: у *predindustrijskoj fazi*, centri su u prostoru nezavisni, pravilno razmješteni u prostoru i imaju jače funkcije. S postojećim funkcionalnim kapacitetom ne mogu da integriрају cijelu periferiju već samo uže okružје, te je njihova glavna odlika, nalik Grčkim polisima, samodovolјnost.

- 1) у пријелазној фази језгро постепено почиње да функционално јача и формира своју утјецајну сферу. Периферија није ни економски, нити социјално нити функционално интегрирана у мрежу насеља регије коју одликује јасна дистинкција између центра (језгра) и периферије.
- 2) у индустријској фази јављају се и други центри који јачају сами од себе. Централно језгро преноси дио својих територијалних компетенција на секундарна језгра даље околине која поступно формирају своје утјецајне сфере што доводи до фрагментације периферије и њеног нестанка.
- 3) у постиндустријској фази периферија увјетно не постоји, она је интегрирана у полифункционални систем насеља с карактеристикама комплементарности и компатибилности. Цијели простор је покривен мрежом градова који мање или више задовољавају потребе свог становништва и функционално су интегрирали националну територију.

Исто тако, произилази и нужна потреба да се град сагледа Перков [8] у својем пуном потенцијалу с ужом и широм околицом те потреба да се развојне стратегије стварају и проводе кроз различите типове колаборативне праксе која јесу два важна развојна аспекта. Наставно, ако се жели дати допринос друкчијем приступу промишљању простора, а с тиме у вези и планирању и реализацији појединачних пројеката, сигурно су битне промјене и иновације у подручју архитектуре и урбанизма као друштвено одговорне дјелатности. „Проблем који ствара масовни повремени долазак туриста за сам је простор града једнако амбивалентан као што је оријентација само на једну господарску грану. Многе предности брзога финансијског прихода често се губе пред дугорочним посљедицама које интензивни ритам измјене популације (сталне и повремене) доноси урбаној и субурбаној околини.“ [8]

Првенствено, потребно је додатну анализу обавити и уоколо сусједних непосредних и посредних граничних крајева које генерално третирамо као пасивне. Уједно је то свакако један од кључних одговора на затечено стање јер по питању контекстуализације територија и њене хијерархизације, немогуће је успоставити јединствени средишњи квалитет јединице територија, истражених Равних котара, уколико све око њих дјелује подкапацитирано и пасивно. (Сл. 3) Повијесни контекст је промијењив континуираном успоставом и устрајношћу, те релативним: знањем, трудом, идејом, капиталом и визијом. Уједно суствани производ успоставе квалитете једног предјела унутар интегралног временскога раздобља могућ је и остварив искључиво перманентно суставним промишљењем регије у склопу планерскога процеса.

РЕЗУЛТАТИ

Што је данас круцијални дефицит таквом (не)приступу, у којему би у краткорочном (секторском) раздобљу од пет до седам година могли свеобухватно поставити нову развојну просторну платформу. Првенствено је потребна ресоцијализација свих јединица локалне самоуправе - ЈЛС, како би сагледали право стање ствари са свим врлинама и манама. Ослањајући се на увријежене вриједности и полазећи од, углавном тачног, архитектонског запажања (Прелог) [9] да је стара грађевна дјелатност расла у одређеном складу с геоморфолошким суставом тла, да су постојале неке повијесне константе у композицији изграђених скупова или трајна употреба неких грађевинских материјала, развијала се постепено мисао да би и сувремена архитектура, признајући те константе могла постати природни наставак регионалне грађевне предаје.

Таква архитектура избјегла би оне тешке сукобе с природном и повијесном средином који су данас тако очигледни на јадранској обали – штовише, она би се појавила као осебујна цјелина у свијету савремене изградње, исповиједајући „властити израз“ насупрот једноликом космополитизму. [9] Што то у нашем примјеру истраживања у бити представља и како све претходно можемо тумачити ?

Све позитивне тренутно проведиве активности потребно је додатно унаприједити, у погледу нових активности смјештених на неком територију, а апсолутно је за тај процес нужно скраћење свих административних поступака. Укључивост страних корпорација кроз инвестиције, иновативне технологије и знања специјализираних за поједина подручја, што је видљиво на жалост изостало у већем обиму на овоме примјеру, омогућило би да се не остане искључиво на домаћим, пречесто ограничавајућим капацитетима по више фактора. Исто тако унутар поновне иницијације планског процеса потребна је свеобурватна рационална анализа постојећега стања и кориштења површина уз неизоставни израђени биланс површина. Свака цјеловита дигитализација је добродошла како би правоваљано у будућим интервенцијама и захватима имали реалитет стања и изворност истога за полазиште и успоставу равнотеже унутар планских процеса, одабир метода и инструмената развоја, планских мјера и имплементација истих.

Потребно се додатно и придржавати заданих смјерница за просторно уређење култивираних аграрних крајолика, које за Просторни план Задарске жупаније, гласе: „Култивирани аграрни крајолик потребно је очувати од даљње изградње у највећој могућој мјери, те усмјеравати изградњу објеката интерполацијама унутар изграђене структуре насеља, односно новом изградњом у неизграђеним дијеловима грађевинских подручја. Препоруча се просторним плановима уређења опћина и градова одредити крајолик предметног подручја према његовим значајкама (природни, култивирани/аграрни, изграђени крајолик).“ Уз све претходно наведено, нажалост, додатно (Крсе) [10] и локално становништво Равних котара не препознаје најврједнији дио своје нематеријалне баштине, који је UNESCO сврстао међу важне елементе, што умањује потенцијал његове валоризације у туристичке сврхе.

ЗАКЉУЧАК

Разина, тренутна урбаногa и руралногa туризмa за промјену статуса регије Равних котара је недовољна за искорак ка стандардима развијеногa просјека Еуропске уније. Урбани туризам је доминантне сезонaлности и ограничaвајућих првенствено географских капацитета услијед далматинског залеђа Динарида за исто подручје, с тежњом, оногa што је могуће чинити, протезања према оточком архипелагу, што је добро за распрострањеност и диверзификацију угоститељско – туристичке функције али недостатно за генерирање вишка капитала, који може послужити за даљњи квалитетнији развој цјеловите регије. Урбани туризам се уједно као претежно смјештајно-угоститељско-манифестацијски зауставља на градитељском наслеђу и његовом побољшању, иновативном урбаном дизајну и трендовским праћењима атрактивних садржаја сукладно сезонској понуди и потражњи и усмјеравањима истих с великом дозом окупирaности традиционалних конвенцијалних манифестација унутар датогa простора. Нити искључиви рурални туризам није рјешење осим када би понудио суствaвно организирану цјелогодишњу туристичку понуду, што би, у томе случају, представљало доминацију вида зрачногa промета у односу на све остале видове и потребу реализације два до три фокусна туристичкa феномена глобалне разине (забавни парк, музеј, фестивал). На тој разини тренутно није за очекивати, такве комплексне интегриране инвестиције, у датом простору ради искључености територија услијед претходно споменутих ограничaвајућих географских фактора као карактеристикa истога. Повезница између једногa и другогa, наведеног облика туризмa, као изазвани импулсни позитивни кумулативни ефект додатно би ојачало аксиомску забладу о туризму као рјешењу, готово свих проблема, а поготово господарских активности, па је све тако видљиво и на описаном примјеру Равних котара. Управо ради свегa наведеногa потребно је, што прије, спознати по чему су Равни котари стварно специфични и најбољи простор (један од сличних) у томе дијелу Еуропске уније, а то је управо синергијски међуоднос између плодне земље (обрадивих површина), питке воде и експозиције терена према Јадранском мору. Када се тај и управо такав њихов квалитет, а не само туристички карактер, схвати као примарно развојно усмјерење, оно ће надмашити сва развојна очекивања локалне заједнице. Услијед тогa, постоји могућност да се данашња ограничaвајућа поставкa улагања и управљања јединица локале и регионалне самоуправе, прелије убрзано преко националне развојне компоненте на еуропску разину и тамо заузме своје запажено мјесто. То је позиција у врху изнадпросјечно развијених регија које му по датим опаженим и евидентираним природним чињеничним одредницама и припада.

Литература

1. Magaš, D., Radoš, D. (2022) Geomorfološke značajke Bibinja, str. 11-17 <https://www.researchgate.net/publication/360484584>
2. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ravni-kotari>
3. Milić, B. (2020) Dvadeset pet stoljeća urbane kulture na tlu Hrvatske. AF, UPI 2 M BOOKS, Zagreb, str. 53
4. Tošić, D. (2018) Principi regionalizacije, Univerzitet u Beogradu Geografski fakultet, Beograd, str. 19, 45
5. Blaće, A. (2014) Prilog poznavanju regionalne strukture primorske Hrvatske – regionalizacija ravnokotarskog prostora. UDK: 911.6(497.5-3 Ravni kotari)=111=163.42, str. 129 – 145
6. Tomljanović, M. (2020.) Razvojne strategije i budućnost Eu. Ekon. misao i praksa DBK. GOD XXIX. BR. 1. str. 269 - 288 (<https://hrcak.srce.hr/file/347760>)
7. Jeftić, M. (2019) Funkcionalno urbani region u prostornom planiranju. Univerzitet u Beogradu Geografski fakultet, Beograd. str. 8
8. Perkov, K. (2017) Zadar 2020. / Grad i njegovo zaleđe; Povijesna središta, suvremeni grad i održivi turizam; Međunarodna ljetna arhitektonsko-urbanistička radionica, Prostor, 25(1(53)), str. 163 (<https://hrcak.srce.hr/204012> (Datum pristupa: 22.04.2024.))
9. Prelog, M. (1973) Prostor - vrijeme. Društvo historičara umjetnosti Hrvatske Knjiga XXI, Zagreb, str. 59
10. Krce Miocic B. (2023) Potential of cultural heritage in the development of tourism. ToSEE – Tourism in Southern and Eastern Europe, Vol. 7, pp. 200-213 https://tosee.fthm.hr/images/proceedings/2023/14_ID_44_Krce_Miocic)
11. Prostorni plan Zadarske županije, Zadarska županija, Zavod za prostorno planiranje, Zadar, 2006. Str 161. (https://www.zpu-zadzup.hr/download/Procisceni_tekst2023.pdf)
12. Prostorni plan uređenja Grada Benkovca (https://www.zpu-zadzup.hr/download/prostorni_planovi/PPUG%20Benkovca/Tekstualni%20dio/2020-10_Procisceni_tekst.pdf)
13. Prostorni plan uređenja Grada Zadra (https://www.zpuzadzup.hr/download/prostorni_planovi/PPUG%20Zadra/Tekstualni%20dio/PPUG_Zadra_Pro%C4%8Di%C5%A1%C4%87eni_tekst.pdf)

ПРИЛОЗИ

Слика 1: Равни котари – приказ обухвата на карти Задарске жупаније (Извор: https://www.zpu-zadzup.hr/download/Procisceni_tekst2023.pdf)

Слика 2: Равни котари – поглед на сјевер (Извор: аутор, 2024.)

Слика 3: Равни котари – поглед на југ (Извор: аутор, 2024.)